

OSKAR UAYLDIN NAĞILLARINDA XEYİR VƏ ŞƏR PROBLEMI

Açar sözlər: Oskar Uayld, xeyir və şər, nağıllar

Keywords: Oscar Wilde, good and evil, fairy tales

Ключевые слова: Оскар Уайльд, добро и зло, сказки

Oskar Finqal O`Flaerti Uills Uayld (1854-1900) məşhur ingilis yazıçısı, nəzm əsərlərinin, nağılların, komediyaların, kəskin süjetli novellaların müəllifidir. O.Uayld yaradıcılığında XIX əsrin birinci yarısının romantik ənənələri yanaşı həmin əsrin ikinci yarısının realist və modernist estetik prinsipləri əks olunur.

Yazıçı dünya ədəbiyyatı tarixinə estetizm adı altında tanınan incəsənət fenomeninin ən parlaq nümayəndəsi kimi daxil olmuşdur. Onun demək olar ki, bütün yaradıcılığı xeyir və şər problemi üzərində qurulmuş, roman və pyeslərindən kiçik nəsrinə qədər bu problem ətrafında nəşət tapmışdır.

Yazıçının 1888-ci ildə çapdan çıxmış “Xoşbəxt şahzadə və digər nağıllar” adlı toplusuna beş nağıl daxil idi: “Xoşbəxt şahzadə”, “Bülbül və qızılgül”, “Lovğa nəhəng”, “Sadiq dost”, “Möcüzəli Raket” və 1891-ci ildə “Nar evcik” adlı dörd kitabdan ibarət “Gənc Kral”, “İnfantın ad günü”, “Balıqçı və onun ruhu”, “Ulduz oğlan” nağıllarında xeyir və şər problemi qaldırılır və onun həll yolları açıqlanırdı.

Bir çox tədqiqatçılar yazıçının yaradıcılığında onun ziddiyyətli baxışlarını vurğulayırdılar. Lakin demək olar ki, hamı bir nəfər kimi bu ziddiyyətin nağıllarda rast gəlinmədiyini qeyd edirdi. Bu mənada, “Xoşbəxt şahzadə” və “Nar ev” kitabları xarakterikdirlər. Yazıçının estetizmi nağıllarında kifayət qədər mənəviyyətlidir, insanlararası münasibətlərdə isə qarşılıqlı anlaşma və dürüstlük hissələrinin vacibliyi qabardılır və bütün hallarda xeyrin şər üzərində qələbəsini görürük.

O. Uayldın bütün yaradıcılığı kimi nağılları da çoxplandır və onlarda bir çox problemlər aşkarlanır. Nağılların ən ifadəliləri xeyir və şər problemi üzərində qurulub: qəhrəman və onu əhatə edən ətraf aləm (“Gənc kral”, “Sadiq dost”, “İnfantın ad günü”); xarici və daxili gözəlliyin münasibətləri (“Ulduz oğlan”, “İnfantın ad günü”, “Xoşbəxt şahzadə”); özünüqurban vermək problemi (“Bülbül və qızılgül”, “Xoşbəxt şahzadə”, “Sadiq dost”) və s.

Qəhrəmanlar və onları əhatə edən ətraf aləmin, qəddar gerçəkliyin qarşılıqlı münasibətləri mövzusu yazıçının yaradıcılığında önəmli mövqeyə malikdir. Bu daha parlaq şəkildə “Gənc kral”, “Sadiq dost”, “İnfantın ad günü” kimi nağıllarda öz əksini tapmışdır.

Artıq nağılın əvvəlində Gənc Kral bizə gerçəkliyin ağuşunda özünü narahat hiss edən bir insan kimi təqdim edilir: “O uzanmışdı... qorxu dolu gözlərlə sanki, qarabəniz meşə favni və yaxud ovçular tərəfindən qoyulmuş tələyə düşən gənc heyvan kimi önünə baxırdı.” [6, s.9]

Gənc Kral daha öncələr, adi çoban idi, qayğısız həyatından zövq alırdı və öz nəcabətindən xəbərsiz idi. Lakin qəsrə düşdükdə, Kral ətrafındakı gözəllik və

təmtərağa qapılır, o zamanadək ki, yuxusunda ona dəyər anlayışı aydın olur, bu isə çox-çox insan həyatının dəyəri idi. Gənc kral gözəl geyimlərdən imtina edir: “bunları yığışdırın və məndən gizlədin. Bu gün mənim tacqoyma günüm olsa da, mən bunu qəbul etməyəcəyəm. Çünki, bu libaslar Hüzünün toxucu alətində Acının bəyaz əlləri ilə toxunmuşdur. Yaqutun ürəyində - qan, mirvarinin ürəyində - ölüm var.” [6, s.17]

Lakin onun əhatəsində olanlar Kralı başa düşmür: “O həqiqətən aqlını itirib... bizə işləyənlərin həyatından bizə nə var? Cütçünü görməyincə çörəkdən, üzümçünü görməyincə şərabdən imtina edək?” deyərək saray əyanları etiraz edir [6, s.19] və kilsənin qapılarını sındıraraq içəri daxil olmağa çalışır, qəbul etmədikləri kralı öldürsünlər. Konflikt öz apogeyinə yetişir, lakin, Kralın mənəvi harmoniyası da ən uca zirvəsinə çatır. Ali qüvvələr onu mükafatlandırır: “Budur, pəncərələrdən onun üzərinə günəş şüası yağdı və günəş şüaları onun üçün hazırlanmış dəbdəbəli əlbisədən də gözəl geyim toxudu... o kral əlbisəsində idi və büllur hədə-qəli naxışlardan sehrli möcüzəli işıq süzülürdü”. [6, s.21] diz üstə çökərək yepiskop lütfkar tərzdə dedi: “Məndən uca olan sənə təltif etdi!” [6, s.22]

Və həqiqətən də, ali qüvvələr bu konflikti çözürlər. Nağılın finalı və müəllifin özünəməxsus nəticəsi belədir: qəhrəmanın daxili aləmi heç də həmişə real aləmdə anlaşılmaya bilər, lakin, digər bir aləm də var, xeyir və dürüstlük aləmi və o daima qəhrəmanların pak və səmimi ruhlarının müdafiəsinə qalxır.

Xeyir və şər problemi O.Uayld yaradıcılığında xüsusi mövqeyə malikdir. “Ulduz oğlan”da yazıçı kifayət qədər ardıcıl tərzdə, xarici və daxili gözəlliyin ayrılmazlığı prinsipini müdafiə edir və bu fikri xeyrin daşıyıcısı, mənəviyyatın əsasında duran əsas amal kimi görür [2, s.18].

Ulduz oğlan nağılın əvvəlində bizim qarşımızda möcüzəli şəkildə yaraşığı qəhrəman kimi canlanır: “il ildən o daha da gözəlləşirdi və kənd sakinləri onun gözəlliyinə heyran qalırdılar... onun siması sanki fil sümüyündən yonulubmuş kimi ağ və zərif idi, qızılı qıvrım saçları isə, nərgizgülü ləçəklərinə bənzəyirdi, dodaqları – ağ qızılgül ləçəkləri, gözlərə isə bulağın duru suyunda əks olunan bənövşəni xatırladır” [6, s.26].

Bu gözəllik hər kəsi tabe edir, oğlana itaət etməyə məcbur edirdi: “...və onun yaşlıları da ona qulaq asırdı, çünki o gözəl idi”. [6, s.27]

Lakin gözəllik və hədsiz hökm ona yalnız pislilik gətirdi, “belə ki, o özünə vurğun, təkəbbürlü və qəddar böyüdü” [6, s.26]. Öz qəddarlığı ucbatından nağılın qəhrəmanı eybəcərləşir: mənəvi qəzəb, hədsiz təkəbbür, kim olursa olsun, hətta öz doğma anasını sevə bilməmək qabiliyyəti- bunlar sonucda onun üzündə öz əksini tapır: “o hovuzə yaxınlaşdı və ora boylandı, amma nə gördü! Siması qurbağaya bənzəyirdi, bədəni isə gürzə kimi pullarla örtülmüşdü” [6, s.29].

Mənəvi təmizlənmə kimi, islah olunmağa təkan özünün eybəcər görünüşünə ikrah hissi duyurur. Yalnız öz günahlarını yuduqdan sonra gözəlliyi ona qaydır.

“Ulduz oğlan”da daxili və xarici gözəlliyinin qarşılıqlı münasibəti xeyir və şər problemi kontekstində əks olunmuşdur. Ulduz-oğlan gözəldir, lakin onun daxili aləmi, mənəviyyatı çirkindir. Sonda hər şey öz yerini alır, cəza kimi onun üçün ən dəyərlili olanı – gözəlliyini əlindən alırlar. Yazıçı bununla xarici aləmi da-

xili aləmə uyğunlaşdırır və beləliklə, qəhrəmanı cəzalandırır. Qəhrəman peşman olan kimi onun cismi ruhu kimi yenidən gözəlləşir.

Beləliklə, yazıçı daxili və xarici gözəlliyin qarşılıqlı əlaqəsini “Ulduz oğlan” nağlında xeyir və şər in qarşıdurması kimi açıqlayır.

O.Uayld bu mövzunu “İnfantın ad günü” və “Xoşbəxt şahzadə” nağıllarında da fərqli tərzdə təsvir etməyə çalışır.

Yazıçının yaradıcılığını araşdıran ingilis tənqidçisi H.Hayd bildirir ki, “O.Uayld nağıllarının mərkəzi ideyası bundan ibarətdir: həyat eybəcərdir, yalnız yaraşlıq yalan gözəldir və reallıq arzuya, fantaziyaya kim tərəfindənsə yaradılmış gözəlliyə daxil olan kimi bütün bunlar məhv olur” [1, s.18].

O.Uayld nağıllarını gözəl illüziya ilə mənəvi ideallar birləşdirir və bu ideallar gerçəkliklə uzlaşa bilər. Karlik (İnfantın ad günü) Bülbül kimi (Bülbül və qızıl-gül) ideal məhəbbətə can atır, lakin həyat həqiqətləri onları məhv edir. Amma gerçəklik yalnız xarici gözəl olmayan təbəqəni məhv edir və bununla dünyaya möhtəşəm, məğlubedilməz daxili gözəlliyini bəyan edə bilər.

Özünü qurban verərək xeyrin qələbə çalmasını təmin etmək kimi mövzular “Xoşbəxt şahzadə” və “Bülbül və qızıl-gül” nağıllarının mərkəzi ideyasıdır.

Xoşbəxt şahzadə özünü qurban verir ki, qalaydan olan ürəyinin ağrısına məlhəm ola bilər. Şahzadə öncə kasıb toxucu qadına qılincinin yaqutunu, daha sonra öz gözlərini verir. Lakin o, sadəcə daş-qaş və qızılı vermirdi - o öz gözəlliyini də verir: “Bu Xoşbəxt şahzadə necə səfil oldu! – Mer dedi. – qılincində yaqut yoxdur, gözləri düşüb, qızılı üzünü isə gedib... o ən adi kasıbdan da kasıbdır!” [6, s.31]

Lakin xoşbəxt şahzadə və eləcə də, öz həyatını qurban vermiş Bülbül mükafatlandırılır: “və Tanrı öz mələyinə əmr etdi ki, bu şəhərdə tapacağın ən qiymətli şeyi mənə gətir.

Və mələk ona qalay ürək və cansız quş gətirdi.

– Sən doğru seçim etmişən. -Tanrı dedi- belə ki, mənim cənnət bağlarımda bu quş əbədi oxuyacaq, mənim parlaq sarayımda isə, Xoşbəxt şahzadə məni mədh edəcək” [6, s.32].

Bülbülün canını fəda etdiyi qızıl-gülü professor qızının rədd cavabından əsəbiləşmiş tələbə sadəcə tullayır (Bülbül və qızıl-gül), balaca Karlik isə, xaricdən gözəl, daxilə çirkin olan İnfanta üçün rəqs etdiyi zaman öz eybəcərliyinə dözə bilməyib içərisində oynadığı qəsrin zalında yerə sərilərək ölür. Bülbülün, həm də Karlikin qurbanı nə qədər böyük olursa, O.Uayld onların eybəcərliyini ürəksiz İnfanta və aşırı rəşional tələbənin eybəcərliyindən az təsvir edir və kontrast əsnasında o, öz qəhrəmanlarının daxili aləmini və xarici gerçəkliyin eybəcərliyini vurğulamağa xeyir və şər qarşıdurmasını canlandırmağa nail olur.

Oskar Uayldın nağıllarında qəhrəman və xarici aləm arasındakı ziddiyyət aydın təsvir olunur: “Gənc Kral”, “Sadiq dost”, “İnfantın ad günü” kimi nağıllarının ideya-məzmununda belə bir nəticəyə gəlirik ki, qəhrəmanların daxili aləmi-romantik illüziyalar dünyası reallıqla qarşılaşdıqda məhv olur. Bu nağıllar özünə-məxsus xəbərdirlikdir və onlarda real aləmin tənqidi və məzəmməti duyulur.

“Ulduz oğlan”, “Xoşbəxt şahzadə”, “İnfantın ad günü” nağıllarında xarici və daxili gözəlliyin qarşılıqlı münasibətləri ondan ibarətdir ki, xarici və daxili aləm həmişə eyni olmaya bilər, lakin tale hər şeyi öz yoluna qoyur.

Yazıçı sual qoyur - nə daha önəmlidir, gözəllik yoxsa, xeyirxahlıq? O.Uayld nağıllarının qəhrəmanları gözəlliyə hədsiz vurğun olan estetlərdir. Heykəlciklər və rəsmlərə tamaşa edən Gənc Kral da belədir. Daima şad -xürrəm olan Xoşbəxt şahzadə də belə idi və ölümündən sonra onun üçün qızıldan heykəl ucaldılar, qoca və eybəcər anasını özündən uzaqlaşdıran ulduz-oğlan da belədir. Lakin kədər və kasıblıq ilə üzləşdikdə , ən gözəl O.Uayld qəhrəmanları insanlara kömək etmək niyyəti ilə hər şeyi qurban verirlər. Xoşbəxt Şahzadə qaranquş vasitəsi ilə heykəlinin üzərini örtən bütün qızılı və safir gözlərini yoxsullara paylayır. O, kor və eybəcər olur, qaranquş onu tərək etmək istəmir və onun ayaqları altında həyatdan köçür, lakin onlar yoxsul daxmalarına azacıq da olsa istilik paylamağa nail olurlar.

O.Uayld nağıllarının bir cavabı var: insanlara xidmət etmək xeyirxahlıqdır və xeyirxahlıq özü gözəllikdir.

Ədəbiyyat

- 1.Hyde H. M. Oscar Wilde: A biography – London, 1976. 342p.
- 2.Holland V. Son of Oscar Wilde. – London, 1994. 272p.
- 3.Epifanio S.J. The Art of Oscar Wilde. – New Jersey: Princeton University Press, 1997. 365p.
- 4.Савельев К. Н. Становление эстетических взглядов О. Уайльда // Индивидуальное и типологическое в литературном процессе. Магнитогорск, 1994, 217с.
- 5.Оскар Уайльд. Биография. – М., Изд. «Независимая Газета», 2000. 688 с.
- 6.<http://oscar-wilde.ru/english/index.html>

Summary

The problem of good and evil in fairy tales by Oscar Wilde

Permanent English writer of the XIX century Oscar Wilde has large and multiplanned creative activity. As his novels and plays, his fairy tales also are based on the problem of good and evil. The fairy tales by the author depict belief in the victory of good over evil. Fairy tales as “Happy prince”, “Nightingale and rose”, “Young king” , “Star boy” reflect both contradictions between the human and the world around him and the results of those contradictions. The author of the article deals with the problem of good and evil by means of analyzing the heroes of the tales.

Резюме

Проблема добра и зла в сказках Оскара Уайльда

Творчество выдающегося английского писателя XIX века Оскара Уайльда многопланово и разносторонне. Как романы и пьесы, так и малая проза писателя построены на проблеме добра и зла. В сказках писателя добро побеждает зло. Такие сказки, как, «Счастливый принц», «Ласточка и роза», «Молодой король» изображают конфликт человека с окружающей его средой и последствия этого конфликта. Автор статьи, анализируя героев сказок, делает попытку разъяснить проблему добра и зла, поднятую писателем.

Rəyçi: fil.f.d., dos. H.Əliyeva
ADU-nun Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasının
07.02.2017-ci il tarixli iclasının
08 sayılı protokolundan çıxarış.

Daxil olma tarixi: 27.03.2017